

EL CANT VALENCIÀ

Denominació i significació

El *cant valencià* o *cant del valencià*—constituït pel *cant d'estil* i per les *albaes* i analíticament també anomenat pels seus mateixos intèrprets com a *cant valencià d'estil* des de principis dels anys 1990—és la menys coneguda entre les quatre principals tradicions vocals monòdiques expressives vives transmises oral-auralment en Espanya, al costat del *flamenco* d'Andalusia, la *jota parada* o *de estilo* d'Aragó i la *tonada* d'Astúries *asturianada*.

Mentres que el *flamenco* i la *jota* aragonesa per raons històriques i polítiques esdevingueren emblemes amplament difosos i reconeguts durant la construcció contemporània de l'Estat Espanyol al llarg dels segles XIX i XX, tant l'*asturianada* com el *cant valencià* s'han mantingut principalment dins dels seus àmbits geogràfics d'origen, sense alcançar en els nostres dies per raons històriques el reconeixement i la projecció que tingueren abans de la Guerra Civil Espanyola de 1936-1939.

Gènesi i estètica: *cant a l'aire, albaes, estil*

El *cant valencià* afonda les seues arrels en l'encreuament de les cultures musulmana, cristiana i jueua a les terres valencianes al final de la Baixa Edat Mitjana i principi de l'Edat Moderna (segle XVI). El *cant d'estil* té la sua gènesi en *cants a l'aire* usats en les faenes del camp, als quals s'afegí acompanyament instrumental de guitarres i guitarrons, i les *albaes* provenen de pràctiques musicals urbanes de carrer ja documentades en el segle XIV en qué es dedicaven cançons a personatges destacats.

D'estètica i *ethos* clarament contrastants amb els de les altres tradicions vocals monòdiques expressives espanyoles més amunt esmentades, el *cant valencià* es caracteritza principalment per una veu alta i projectada, per la busca d'una màxima claredat vocal i de dicció, i per la mesura i l'equilibri en l'ornamentació meslimàtica i en les actituds corporals. Dos

estils melòdics són tradicionals: el *cant pla*—semiadornat—, més antic, base per a aprendre l'estil, i el *cant requintat*—clarament ornamental i en una tessitura més elevada—, sorgit en les darreres dècades del segle XIX i ja predominant en els anys 1920.

Ocasions musicals: les *cantaes*, les *versaes* i els balls

Des de fa diverses centúries el *cant valencià* s'ha conreat en les *cantaes* o rondes amoroses de fadrins o en les de festa de majorals o clavaris, així com en diverses ocasions convivials i familiars i, fins al segon terç del segle XX, en faenes del camp a l'aire lliure (a on té el seu oríge), en les *versaes* valencianes, en les reunions i balls a les tavernes, i en els balls casolans i festius.

Des del segle XIX s'ha practicat també en les *cantaes* de quintos, i des de la Segona Restauració Borbònica (1874-1931) i Segona República (1931-1939) en els espectacles dels quadros de cants i balls populars valencians a través dels quals alcançà projecció estatal i internacional fins a 1939, com a característic emblema vocal de la identitat valenciana.

Geografia: la major part de les terres valencianes

Tradicionalment, el *cant valencià* ha segut un mitjà de comunicació social i d'expressió artística central en la major part les terres valencianes. És cant per excel·lència dels llauradors de l'horta valenciana en la seua històrica extensió de nord a sud del Regne de València, i en els territoris adjacents de muntanya —en un país fonamentalment agrícola fins al segon terç del segle XX—.

Però és també cant de les classes artesanals i humils de les nostres ciutats, practicat des dels pobles més meridionals del Maestrat històric fins als Camps d'Alacant i Elx, en una àrea considerablement molt més extensa que la que li han atribuït els folkloristes musicals valencians dels segles XIX i XX, considerant-lo com a sols característic de l'Horta de València i les seues comarques circumveïnes, sense atendre a la àmplia realitat etnogràfica.

Repertori musical: el *cant d'estil* i les *albaes*

De les dos parts ben diferenciades que constitueixen el repertori del *cant valencià*, el *cant d'estil*, en primer lloc, anomenat també *cant a l'aire*, *cançons* o *valencianes*, és la més extensa, i està integrada per un conjunt de cants melismàtics, no mètrics, d'origen rural—com *l'u i dos*, *l'u i dotze*, *l'u*, *l'onze*, *la riberenca*, *l'alacantina* i altres—interpretats amb acompanyament mètric—ternari—a càrrec de guitarres i guitarró, i per això incessantment contrastant amb la línia vocal lliure que és sense dubte anterior a l'acompanyament.

Des del segle XIX els preludis a estos cants de ritme lliure començaren a tocar-se—especialment en les *cantaes* més famoses i balls festius i d'entaulat, i encara es fa així hui en dia—fent servir els instruments de vent de les nombrosíssimes bandes de música civils valencianes que tants jòvens llauradors i artesans depregueren a tocar en substitució de les tradicionals bandúrries, octavilles, citres i centeris.

Les albaes, en segon lloc, en tres varietats regionals, són l'altra part diferenciada constitutiva del repertori del *cant valencià*, i consistixen en un cant mètric—de fòrmula amalgamada—d'origen urbà, i acompanyat per tabalet i dolçaina/xaramita, el qual en la seua varietat més comuna—estesa des de la Plana fins a l'Horta de Gandia—s'interpreta per dos cantadors que s'alternen començant i acabant la cobla, o que en les altres dos varietats meridionals és cantat per una sola persona.

La lírica: els *versadors*

En les *cantes* participen també els *versadors*, complint un paper fonamental: improvisen en el moment i apunten a cau d'orella, vers per vers, als cantadors d'estil la lírica de les *cançons* i/o *albaes* que han d'interpretar.

Segons el lloc i ocasió, les cançons improvisades venen a ser de quatre classes: o bé dedicades—exalçant els sants patrons d'una festa, les autoritats religioses i civils, els personatges destacats del lloc, els organitzadors de les festes, les dones de qualsevol edat del poble, i/o els

veïns que contribuïxen a les celebracions pagant per les cançons—, o bé de crítica—airejant en gest catàrtic les idiosincràsies i els defectes personals i socials, o glossant críticament els esdeveniments més significatius de l'any per a la comunitat local—, o bé descriptives—retratant el moment, la situació o la gent, o tan sols nomenant als presents—, o bé, en fi, commemoratives—celebrant la identitat valenciana, les identitats locals i les identitats personals, o bé recordant als familiars i personatges difunts—.

Intèrprets especialitzats: els *cantadors d'estil*

Intèrprets especialitzats d'esta tradició vocal expressiva valenciana són els anomenats *cantadors d'estil*, que són cantadors "d'ofici" en el sentit particular del terme, és a dir, cantadors llogats pels fadrins, majorals, clavaris o festers, o per persones privades, per a que a canvi d'una certa compensació interpreten en les *cantaes* de pobles, viles, barriades de ciutats o partides rurals cançons dedicades a ells o als seus familiars i coneguts o al veïnat que participa en les festes i celebracions. Si fins a mitjan segle XIX estos cantadors eren llogats barata menjades o donatius en espècie, des de fa almenys cinc generacions són contractats per una quantitat acordada amb els organitzadors de la *cantà*, en la qual participen també els *versadors*, que improvisen i apunten a cau d'orella als primers la lírica de les *cançons* i/o *albaes* que han d'interpretar.

Segons el lloc i ocasió, les cançons improvisades venen a ser de quatre classes: o bé dedicades—exalçant els sants patrons d'una festa, les autoritats religioses i civils, els personatges destacats del lloc, els organitzadors de les festes, les dones de qualsevol edat del poble, i/o els veïns que contribuïxen a les celebracions pagant per les cançons—, o bé de crítica—airejant en gest catàrtic les idiosincràsies i els defectes personals i socials, o glossant críticament els esdeveniments més significatius de l'any per a la comunitat local—, o bé descriptives—retratant el moment, la situació o la gent, o tan sols nomenant als presents—, o bé, en fi, commemoratives—celebrant la identitat valenciana, les identitats locals i les identitats personals, o bé recordant als familiars i personatges difunts—.

Tot i que segons els testimoniats coetanis ja hi havia clara consciència en el segle XIX que esta art vocal s'havia heretat de generació en generació des de diverses centúries abans—ho corroboren suficientment els indicis etnogràfics i històrics—, sols cinc generacions de grans *cantadors d'estil* ens són conegudes per noms i personatges concrets, fins a on alcança la memòria oral:

- 1) la Generació de *Maravilla* i *Carabina* (ca. 1870-1920),
- 2) la Generació d'*Evaristo* i *el Muquero* (ca. 1900-1950),
- 3) la Generació del *Xiquet de Bétera* i *la Blanqueta* (ca. 1920-1970),
- 4) la Generació del *Xiquet de Mislata* i *Conxeta la del Mercat* (ca. 1940-1990), i
- 5) la Generació del *Xiquet del Carme* i *Victorieta* (ca. 1960-2010),

tots ells cantadors que, exceptat *el Mislata* i *Conxeta*, formaren parella artística durant diverses dècades de participació en les *cantaes* valencianes fins que les forces o la oportunitat els ho van permetre, i que respectivament han conviscut en cada generació amb altres grans cantadors d'estil que en conjunt han marcat les pàgines de la història contemporània del *cant valencià*.

El futur del cant valencià: noves generacions de *cantadors d'estil* i educació

Hui en dia no és fàcil trobar jòvens experts en esta exigent tradició vocal, que no es pot deprende satisfactòriament sense la transmissió cara a cara d'un mestre experimentat coneixedor del cant dels antics, ni sense molts anys de dedicació escoltant-los, per a dominar les formes vocals, els estils melòdics pla i requintat, els matisos al dir el cant, les actituds corporals, i els valors estètics que els grans mestres dels segle XX com Evaristo i el Xiquet de Mislata transmeteren a les generacions següents, ni sense aplegar el cantador aprenent, en tot eixe procés, a donar-li a la cançó la pròpia expressió personal segons principis anàlegs als de les tradicions de cant orientals.

Com ja feren des dels anys 1950 els cantadors d'estil de la Generació del Xiquet de Mislata i Conxeta la del Mercat (ca. 1940-1990), és fonamental promoure l'educació institucionalitzada, per a que els jòvens puguen conèixer i aprendre en tota la seua propietat i significació este patrimoni viu de cant popular valencià que es manté principalment en les *cantaes* al carrer. Per això, l'AECV ve treballant des de fa anys en un projecte educariu públic en col·laboració ab l'administració pública valenciana (vejau la secció **ENSENYAMENT**).